

Kajkavska književnost 18. stoljeća

Furjan, Lara

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:205936>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-27**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

**SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET**

Lara Furjan

Kajkavska književnost 18. stoljeća

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2018.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Lara Furjan

Matični broj:
0009073953

Kajkavska književnost 18. stoljeća

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Povijest

Mentor: dr. Irvin Lukežić

Rijeka, rujan 2018.

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova

izradio/la samostalno pod mentorstvom _____.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezao/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

Sadržaj:

Uvod.....	1
1. Osamnaesto stoljeće	2
1.1. Smještanje u europski kontekst i osvrt na hrvatsku književnost 18. stoljeća	2
2. Granice kajkavskog narječja	5
3. Pregled kajkavske književnosti 18. stoljeća	5
4. Odnos kajkavskog i latinskog jezika u 18. stoljeću	7
5. Kajkavska lirika 18. stoljeća	9
5.1. Hrvatske kajkavske pjesmarice	9
5.2. Cithara octochorda	11
5.3. Pesme Horvatske	12
6. Kajkavska epika 18. stoljeća	17
6.1. Pjesnička djela Grgura Kapucina	18
6.1.1. „Nestrančno vezdašnjega tabora ispisivanje“	18
6.1.2. Nebeski pastir	19
6.1.3. Djelo Horvatska Kristuševoga rođenja vitija	20
6.2. „Precha Davidova“ Antonija Vieire	21
6.3. Petar Berke : Kinč osebjuni slavnoga Orsaga Horvatskoga	22
6.4. Franjo Josip Kosednar : Astrološko-astronomski tekst	24
7. Kajkavska drama 18. stoljeća	25
7.1. Kajkavska tragedija Lizimakuš	26
7.2. Imenoslavnik iliti rečeno-pesmen igrokaz Tomaša Mikloušića	27
7.3. Papiga, iliti Krepost gde ne štima sreću včini	29
7.4. Ljudih mrzenje i detinska pokora	32
Zaključak	35
Sažetak.....	37
Kajkavian Literature of the 18th Century.....	38

Uvod

Kajkavska književnost osamnaestoga stoljeća danas je vrlo slabo poznata širokoj javnosti zbog rukopisne građe koja većinom nije objavljena te se čuva u arhivima. Tijekom osamnaestoga stoljeća prevladavalo je mišljenje prema kojem su se objavljivala djela na latinskom jeziku kako bi bila razumljiva i čitana diljem Europe, stoga prema takvom stajalištu kajkavska književnost osamnaestoga stoljeća nije bila zanimljiva tiskarskoj djelatnosti, te se vremenom zapostavlja.

Cilj rada bio je sustavno prikazati kajkavsku književnost osamnaestoga stoljeća u europskom kontekstu i dati pregled postojeće kajkavske književnosti od vremena njezina formiranja do kraja stoljeća kojim se bavimo. Rad se djelomično bavio komentiranjem suživota kajkavske i latinske književnosti i njihova međusobna odnosa, te nakraju prikazivanjem kajkavske književnosti kroz književne rodove i pripadajuća djela.

Metodologija rada temeljila se na prikupljanju literature koja je navedena u popisu i zatim sustavnog organiziranja podataka. Rad uglavnom donosi tuđe spoznaje, ali s dozom komentiranja i vlastitih zaključaka na temelju pročitano. Za izradu završnog rada, najviše sam koristila edicije „Dani hvarskog kazališta“ koje se usredotočuju na pregled književnosti osamnaestoga stoljeća i pružaju članke autora koji su se već bavili određenim segmentima kajkavske književnosti.

Proučavanjem literature, bavila sam se pitanjem pozicije koju kajkavska književnost zauzima pored latinske književnosti, te koliko je uspjela odjeknuti kroz hrvatsko i europsko područje. Također, pratila sam kajkavska djela osamnaestoga stoljeća te kroz njih pokušala odgonetnuti koliko su zapravo utjecala na hrvatske i europske čitatelje.

Rad prikazuje kako se unutar izolirane sjeverne zone Hrvatske razvila književnost koja je prkosila zahtjevima europske književnosti osamnaestoga

stoljeća te stvarala vlastitu prilagođujući je potrebama lokalne kajkavske publike.

1. Osamnaesto stoljeće

1.1. Smještanje u europski kontekst i osvrt na hrvatsku književnost 18. stoljeća

U osamnaestom stoljeću, u sklopu svjetske književnosti, uslijedilo je književno razdoblje klasicizma koje karakterizira okretanje prema uzorima antičke Grčke i Rima, i teži ostvarivanju estetske ljepote jednostavnim i strogo oblikovanim načelima. Uz književnost klasicizma koja se odupire razuzdanosti i šarolikosti baroka, pojavljuje se intelektualni pokret prosvjetiteljstva koji želi u središte postaviti razum i čovjekovu spoznaju svijeta, ali i samoga sebe.

Na temeljima prosvjetiteljskih ideja u osamnaestome stoljeću formirao se racionalizam u filozofiji koji zagovara tendenciju kako se opća stvarnost može spoznati samo ljudskim razumom. Tadašnji intelektualci žele odbaciti religiju te su kritični prema kršćanstvu zato što su smatrali da religija tjera čovjeka na strah, pa su takvim stavovima izazivali već oslabljenu Crkvu koja više nije mogla utjecati na sve snažniji razvitak kulture i društva općenito.

Uz razvitak filozofije, osamnaesto stoljeće predstavlja period uzleta prirodnih znanosti, a znanstvenik postaje primjer učenosti koji novim istraživanjima proširuje horizonte. U Francuskoj se tijekom osamnaestog stoljeća pojavljuje grupa enciklopedista koji su željeli razviti univerzalno znanje prema kojem bi obrazovan čovjek bio stručnjak na svim područjima.

U osamnaestom stoljeću javlja se prva industrija revolucija koja pojavom parnog stroja svjedoči o napretku ljudske svijesti i znanosti. Zbog posljedica prve industrijske revolucije, ljudi napuštaju sela te odlaze u gradove, a stari

feudalni sustav polako nestaje te nastaje građansko društvo. Zbog znanstvenih postignuća, pospješen je život na selu upotrebom strojeva te dolazi do veće proizvodnje i rasta životnog standarda.

Josip Matasović osamnaesto stoljeće naziva galantnim zbog bujne društvenosti i brže demokratizacije kulture. Govori o formiranju novog društva u kojem se postupno širila pismenost među narodom. Osamnaesto stoljeće utjecalo je na žene koje mijenjaju svoju ulogu. Žene više ne predstavljaju predmet obožavanja, već postaju subjekti same vlasti, a vode ih prirodni porivi.¹ Žene su otvarale salone u kojima su se čitala književna djela, a ponekad su se same okušale u pisanju objavljujući djela pod pseudonimima.

Povijesne prilike tijekom osamnaestoga stoljeća odigrale su ključnu ulogu u formiranju svijesti pojedinca, koji se bore protiv apsolutističke vladavine zahtijevajući stvarnu demokraciju i vlast naroda. Takve ideje slobode, bratstva i jednakosti postavljene su tijekom francuske revolucije 1789. godine, a održale su se sve do danas.

Hrvatska je tijekom osamnaestoga stoljeća imala drugačiji razvoj od ostalih zemalja na kontinentu. Dok su u zemljama Europe pojedinci iznosili prosvjetiteljske ideje i krenuli prema osvještavanju naroda, u Hrvatskoj je prosvjetiteljsku ulogu odigrala Crkva. Franjevci su predstavljali obrazovanu intelektualnu manjinu koja je krenula u proces prosvjećivanja i stvaranja knjiga za narod kojima su se na narodnom jeziku mogli obratiti širokoj masi.

Drugi paradoks Hrvatske osamnaestog stoljeća jest pokušaj uvođenja ideja prosvjetiteljstva i stvaranja pučke literature unutar nejedinstvene države. Naime, Hrvatska je tijekom osamnaestoga stoljeća bila rascjepkana, a najveći dio pripadao je pod okrilje Habsburške Monarhije. Kada tijekom 1740-ih godina na vlast dolazi carica Marija Terezija, stvari se prividno poboljšavaju. Ona je

¹ Josip Matasović : Iz galantnog stoljeća, Biblioteka Zvekir, Zagreb, 2008. str.19

poticala kulturnu djelatnost i obnovila neke političke institucije u Hrvatskoj poput Kraljevskog namjesničkog vijeća. Stoga tijekom osamnaestog stoljeća mnogi autori poput Pavla Rittera Vitezovića iznose ideje o povezivanju hrvatskih zemalja.²

Pri kraju osamnaestog stoljeća dolazi do zamiranja dubrovačke tradicije koju zamjenjuje nova kulturna praksa i okretanje domaćem narodnom govoru. Dubrovnik prestaje biti jezgra zbog toga što je književnost koja je nastala na tom području, bila usmjerena na uzak krug književno obrazovanih i kultiviranih ljudi. Međutim, Antun Kanižlić piše djelo „Sveta Rožalija“ pod utjecajem stare dubrovačke književnosti koja je ostavila trag na nove autore zbog ideala koje je promicala. Kanižlić je osuvremenio zaostalu slavonsku književnost koja se sve do osamnaestoga stoljeća nije razvijala zbog turske vladavine.

Andrija Kačić Miošić stvara djelo „Razgovor ugodni naroda slovinskoga“ kojim je želio utjecati na suvremenike govoreći o povijesti hrvatskog naroda. Djelo je pisao desetercem kako bi ga približio narodu, a djelo je za narod predstavljalo jedini izvor znanja. Matija Antun Reljković služi se sličnom metodom te piše „Satir iliti divlji čovik“ kako bi opaskama pomogao Slavoncima da izađu iz sjene zaostalosti i krenu prema napretku.³

Jedini pravi klasicist u hrvatskoj književnosti osamnaestoga stoljeća bio je Matija Petar Katančić. On je stekao temeljito klasicističko obrazovanje, a njegovo djelo „Jesenji plodovi“ predstavljaju zbirku pjesama na latinskom i hrvatskom jeziku.

Osamnaesto stoljeće bilo je plodonosno za Slavoniju koja se uzdigla iz sjene zaborava i nerazvijenosti, te otkrila hrvatskim čitateljima kako još uvijek ima nešto za ponuditi. Nastaju djela koja su imala odgojno-obrazovnu funkciju na narod koji se trebao izbaviti iz zaostalosti. Nažalost, sjeverozapadna zona

² <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64910> (dostupno 05.09.2018.)

³ <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52390> (dostupno 05.09.2018.)

kajkavske književnosti osamnaestoga stoljeća bila je osuđena na zaborav. Kajkavska književnost bila je aktivna u svom radu, međutim mnoga djela ostala su neobjavljena. Možemo istaknuti Tituša Brezovačkog koji je napisao vrijedne kajkavske drame koje su izdane na samom početku devetnaestoga stoljeća, pa tako o njemu neće biti riječi u ovome radu.

2. Granice kajkavskog narječja

Kajkavskim narječjem danas se govori na području sjeverne Hrvatske, obuhvaćajući prostor granice sa Slovenijom na sjeverozapadu, područje rijeke Drave na sjeveru do Virovitice i Jasenovca, te na istoku rijeku Savu i Kupu na jugu, zatvarajući određen kajkavski krug na sjeveru Hrvatske.⁴ Očuvanim kajkavskim narječjem govori se na području Hrvatskog zagorja, Prigorja, Međimurja, križevačkom kraju, Podravini, Posavini i Pokuplju, ali treba imati na umu kako na tim prostorima postoje razlike među govorima. Na području Gorskog kotara postoji niz kajkavskih mjesnih govora koji zbog blizine sa Slovenijom imaju niz slovenskih jezičnih osobina.

3. Pregled kajkavske književnosti 18. stoljeća

Kajkavska književnost je osebujna jer se pojavljuje tek potkraj šesnaestoga stoljeća i ulazi u hrvatsku književnost mnogo kasnije nego štokavska i čakavska književnost koje su do kraja šesnaestoga stoljeća stekle određen društveni status. Afirmacija kajkavske književnosti krenula je s pojavom protestantizma na području Međimurja, gdje Juraj Zrinski osniva tiskaru 1527. godine, te se tamo tiskaju prve kajkavske knjige.

Stoga možemo dati kratak pregled kajkavske književnosti od kraja šesnaestoga stoljeća sve do završetka osamnaestoga stoljeća. Prvotni problem na

⁴ Antun Šojat : Kratki navuk jezičnice hrvatske : jezik stare kajkavske književnosti, Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2009. str.1

koji nailazi kajkavska književnost u ranim začecima jest problem samoga jezika, odnosno, književnoga standarda. Jezik pisaca postao je isti te se nije moglo odgonetnuti kojem kajkavskom kraju pripada određeni pisac.

Zagreb kao središte rascjepkane Hrvatske postaje mjesto sastajanja uglednih političara, plemića i trgovaca, naročito iz kajkavskih krajeva, stoga ne čudi kako osnovica kajkavske književnosti postaje zagrebački razgovorni jezik. Antun Vramec ne piše govorom svog vrbovečkog kraja, nego nastoji proširiti čitateljsku publiku, pa u djelo unosi jezične osobine slovenske književnosti. Već se na početku može uočiti problem nerazumljivosti kajkavskog jezika koji je bio stran u Hrvatskoj. Razlog tomu je vrlo kasna pojava i afirmacija kajkavske književnosti, te ljudi nisu imali vremena upoznati jezik, a kao drugi problem nameće se rascjepkanost hrvatskih krajeva koja pridonosi udaljavanju naroda, a time i mogućnost boljeg upoznavanja narječja. Dakle, te prve kajkavske knjige nisu bile namijenjene isključivo kajkavcima, jer su pisci svjesni kako narod ne poznaje kajkavski jezik, te su nastojali prilagoditi djela za široku publiku.

Tako Ivan Pergošić stvara feudalni zakonik *Decertum* 1574. godine u dvije verzije, gdje u jednoj dominira više kajkavskih, a u drugoj više štokavskih riječi, kako bi pravne norme svi mogli razumjeti. Pavao Ritter Vitezović djeluje u sedamnaestom stoljeću te stvara leksikografsko djelo *Lexicon Latino-Illyricum* u kojem je prvo pisao čakavskim jezikom Zrinskih, ali je ubrzo prigrlio kajkavštinu koju postepeno unosi u djelo sa štokavskim narječjem.

Što se tiče sadržaja kajkavske književnosti, u njoj pretežito prevladava religiozno-poučna tematika, osobito od polovice osamnaestoga stoljeća. Međutim, već se u sedamnaestom stoljeću javljaju pisci koji stvaraju umjetničke prikaze svakidašnjeg života, opise običaja i prirode, ali sve unutar okvira nabožne literature. Takvu propagandnu ideju stvara Crkva, u želji da kajkavska književnost stvara djela koja sadrže opise u skladu s kršćanskom dogmom, te da time proširi svoj utjecaj i kršćanske nazore među narod. Prava

svrha stvaranja takvih djela bila je suprotstavljanje rasplamsanom reformacijskom pokretu.

Prvi kajkavski rječnik napisao je Juraj Habdelić 1670. godine, pod nazivom *Dictionar ili reči slovenske* koje je namijenio učenicima kao školski priručnik. U drugoj polovici sedamnaestoga stoljeća pojavljuje se Gabrijel Jurjević, manje poznati kajkavski pjesnik, koji je pokušao oblikovati kajkavsko epsko pjesništvo, stoga stvara djelo *Lishti heroov, to je velikeh na glasu ljudih* 1675. godine.⁵ Knjiga predstavlja zbirku poučnih pripovijesti u stihovnom obliku kako bi opisao istaknute povijesne osobe.

U začetku osamnaestoga stoljeća izlazi kajkavska pjesmarica *Cithara octochorda*, a svojim pjesničkim radom istaknula se Katarina Patačić u djelu „Pesme Horvatske.“ Osamnaesto stoljeće pogodovalo je razvoju kajkavske književnosti, pa se tada stvaraju djela različitih sadržaja. U kajkavskoj književnosti osamnaestoga stoljeća kao književni rod dominira drama, te se stvaraju različiti prijevodi drama, najprije za školske potrebe, a zatim i prva originalna komediografska djela, no o tome će biti riječ u daljnjem radu.

4. Odnos kajkavskog i latinskog jezika u 18. stoljeću

Kajkavsko narječje zatim postupno ulazi u službene dokumente, akte i proglase, no problem ostaje dominacija latinskog jezika, te relativno mala sredina u kojoj je kajkavska knjiženost nastala i zapostavljenost jezika u odnosu na ostale razbujale književnosti.

Upravo zato u radu ću se nakratko osvrnuti na problem dominacije latinske književnosti i izraza, naspram podređene kajkavske književnosti. Naime u osamnaestomu stoljeću u hrvatskoj književnosti pojavljuje se simbioza različitih narječja hrvatske književnosti i latinske književnosti.

⁵ Antun Šojat : Kratki navuk jezičnice horvatske : jezik stare kajkavske književnosti, Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2009. str.4

S gledišta narodnih jezika, u osmanaestomu stoljeću dominiraju štokavski i kajkavski jezik, koji postupno ostvaruju i šire kulturne aspekte, dok se latinski jezik nastavlja na bogatu kulturu iz prošlih stoljeća. Kajkavski jezik počeo se razvijati te doživljava procvat, zahvaljujući tome što se nakon francuske revolucije i buđenja svijesti unutar pojedinaca, nastoji potaknuti ljude na razmišljanje i naobrazbu. Hrvatska se u osamnaestome stoljeću nalazi u lošem povijesnom položaju, krajevi su rascjepkani i možemo govoriti o potlačenosti hrvatskog naroda naspram austrijske prevlasti. Nedvojbeno je da ljudi potaknuti revolucijom nastoje zadobiti određena prava i odmaknuti se od podređenosti.

Problem nastaje u jeziku, većinu tada sačinjava neobrazovana klasa naspram obrazovane manjine. Obrazovani ljudi poznavali su latinski jezik čija je jezična praksa bila ukorijenjena, te su se na njemu većinom stvarala djela kako bi bila razumljiva diljem Europe. Latinski jezik zadržao je osnovnu humanističku funkciju i postao jedini izbor prilikom stvaranja literarnih djela. Razlog tome jest da školovani ljudi poznaju latinsku gramatiku te se njime mogu služiti u znanstvene ili književne svrhe te što latinski jezik poznaje čitava Europa, što je važno, ali ne i presudno.

Na području Hrvatske tijekom osamnaestoga stoljeća postoji suživot latinskog i narodnog jezika, ali latinski jednostavno prevladava u svim segmentima komunikacije. Europski klasicisti i prosvjetitelji biraju latinski kako bi se izrazili, te se njeguju stare latinske tradicije poput upotrebe elegijskog distiha.⁶ Velik dio hrvatskih autora piše na latinskom jeziku, naročito autori različitih znanstvenih radova.

No ipak, pojavio se dostatan broj književnika koji nisu dopuštali da latinski jezik potisne narodni jezik, te su sukladno tome proučavali hrvatsku baštinu i narodni život. Zbog toga se u prvoj polovici osamnaestoga stoljeća u

⁶ Polilingvizam u hrvatskoj književnosti 18. stoljeća, Bogišić R.; Dani hvarskog kazališta : Hrvatska književnost 18. stoljeća, tematski i žanrovski aspekti, Književni krug Split, 1996. str. 10

Dubrovniku uvriježila praksa osnivanja *Akademija* kako bi njegovali hrvatski jezik i književnost.

Voljela bih reći kako se slično dogodilo na sjeveru Hrvatske, no zaključak je kako je na tom prostoru prevladao latinski utjecaj. Stvara se kajkavska književnost koja postupno uzima sve više maha, međutim uglavnom je riječ o preradama ili prijevodima izvornih djela. Djela namijenjena europskom kulturnom književnom krugu, pisali su na latinskom ili kojem drugom europskom jeziku.

5. Kajkavska lirika 18. stoljeća

Kajkavska lirika osamnaestoga stoljeća može se sagledati iz dva segmenta, pa tako u prvoj polovici stoljeća možemo govoriti o lirici koja je naslijedila neka svojstva bugarščica. Za prvo razdoblje karakteristična je dominantna nabožna tematika i približavanje formi usmene poezije. U drugoj polovici osamnaestoga stoljeća usmena kajkavska lirika postaje središte interesa europskih romantičara, a tematski dominira moralna koncepcija djela.

5.1. Hrvatske kajkavske pjesmarice

Hrvatske kajkavske pjesmarice često su anonimne, te su nastajale u obrazovnim slojevima društva tako da takvim stavom dovode do pogrešnog zaključka kako su bile namijenjene samo sloju urbane sredine pa sukladno tome seljak nije sudjelovao u stvaranju poezije. Naprotiv, upravo u takvim pjesmaricama govori se o povezanosti seljaka i plemića, jer su seljaci čuvali pjesme usmenim putem koje je kasnije jedan plemić ili pismena osoba mogla zapisati.

Tematika pjesmarica uglavnom se odnosi na rodoljublje i snažan osjećaj pripadnosti uz narodni svijet, a takva se tematika često proteže s ratnom tematikom i ratnim događajima iz hrvatske povijesti. Rodoljublje se najčešće izražava kroz žanr popijevke, zdravice ili napitnice.

Druga važna tema koja se javlja u kajkavskim pjesmaricama jest ljubav koja je izrečena u širokom rasponu od platonske sve do potpunog osjećaja vječnog pripadanja nekome. Ljubav se iskazuje kroz izravne ljubavne izjave ili metaforički kroz slike u prirodi i slično. Pjesnici se uvijek odnose emotivno prema prirodi te izdvajaju slike pejzaža koje su ih se dojmile i u kojima uživaju.

Tematika pobožnosti dosta je zastupljena, a pjesnici najčešće iznose pojedine elemente iz Kristova života od rođenja do mučeničke smrti. Pjesme znaju posvetiti Bogu, a velik broj pjesama u pjesmaricama je prevedeno s latinskoga. Međutim, postoje pjesme u kojima pjesnik izražava toplinu vlastite vjerske povezanosti, poput onih iz *Cithare octochorde*, starije kajkavske pjesmarice s početka osamnaestoga stoljeća.⁷

Uz pobožnost i pripadnost vjeri, nameću se refleksivno-odgojne teme u kojima se donose različita moralna pitanja, pitanja života i smrti i postojanja čovjeka. Naglašavaju kako treba težiti trajnim vrijednostima te se udaljiti od ovozemaljskih poroka i daju poduke kako živjeti u skladu i pravilno se ponašati. No ipak, postoji popriličan broj pjesama u kojima se opisuju aspekti života na plemićkom dvoru, trenutci opuštanja i zaborava od svakidašnjice. Prikazuje se sastanak na dvoru, uživanje u društvu s prijateljima, gdje se pije i pjeva. Tada se kroz pjesme navodi kako je život kratak, pa ga treba ispuniti sa što više sretnih trenutaka.

Kroz pjesme se mogu uočiti različiti socijalno-društveni odnosi koji se formiraju prema staleškom podrijetlu. Opisuju blagodati plemića, ali i veličaju život seljaka koji treba od čitatelja zahtijevati divljenje upravo zbog svih teških poslova koje seljak obavlja.

Hrvatske kajkavske pjesmarice imaju obilježje prilagodljivosti određenoj situaciji te je karakter poezije određen prema kakvoj prigodi. U osamnaestome stoljeću nastaju pjesme kao vidljiv rezultat odnosa prema nekom događaju koji

⁷ Hrvatske kajkavske pjesmarice, Bogišić R. ; Dani hvarskog kazališta: Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993. str. 83

je ostavio trag na zajednicu i koji je bilo važno prokomentirati ili opisati kroz pjesmu. Stoga se opisuju ratni događaji, događaji iz svakodnevice koji su važni za pojedini stalež, te različite ljubavne slike i trenutci slabosti.

5.2. *Cithara octochorda*

*Cithara octochorda*⁸ predstavlja jedan od starijih kajkavskih zbornika crkvenih pjesama. Usporedno s kajkavskim pjesmama, prevladavaju i latinske pjesme, zbornik je prvi puta objavljen 1701. godine, a zatim 1703. godine, a prva dva izdanja objavio je zagrebački kanonik T. Kovačević.

Zbornik nosi naziv prema glazbalu uglavnom zbog toga što sadrži pjesme za pjevanje i opremljen je notnim zapisima. Takva glazbena simbolika suprotstavljena je brojčanoj simbolici u kojoj osam žica kitare predstavlja podjelu zbirke na osam poglavlja koja su raspoređena prema tematskim težištima crkvene godine. Neke pjesme namijenjene su pjevanju za određene svečanosti i blagdane, a neke pjevanju kroz čitavu godinu. Zbornik predstavlja obrednu knjigu koja se redovito nosila u crkvu. Pjesme koje se pojavljuju u zborniku svoje uzore pronalaze iz starijih izvora poput liturgijskih knjiga ili Pavlinskog zbornika iz sedamnaestoga stoljeća ili je njihovo podrijetlo narodno.

Zbornik je obilježen snažnim utjecajem Crkve tako da ne možemo previše govoriti o individualnosti, zbog toga što je Crkva određivala o čemu će se pisati i koje su teme pogodne za stvaranje. Crkva sebi može dopustiti takav položaj što dovodi do suodnosa kajkavske književnosti i kršćanske zajednice, što se u konačnici ostvaruje putem propovijedi. Sadržaj koji izriče mora odgovarati domeni kršćanske vjere, a stvorenim crkvenim pjesmama se obraća Bogu.

Dakle, kao osnova književnog stvaralaštva na početku osamnaestoga stoljeća i dalje prevladava sfera duhovnog, stoga kajkavski pisci pod kontrolom Crkve pišu o kršćanskim obredima ili o crkvenoj retorici.

⁸ Naslov pjesmarice upućuje na glazbeni instrument kitaru koja prvenstveno ima sedam žica, ali prema naslovu zbirke riječ je o kitari s osam žica.

Određene pjesme unutar pjesmarice sastavljene su prema baroknim figuracijama, stoga valja zaključiti kako su prevoditelji dobro poznavali moderna djela barokne književnosti u Europi.

Unutar pjesmarice pjesme možemo podijeliti na dvije skupine, pa tako prvoj skupini pripadaju tekstovi koji predstavljaju tek puke prijevode starih latinskih crkvenih pjesama, a metrika i stil pjesme odgovaraju originalu. U drugu skupinu svrstavamo pjesme u kojima se tematizira duhovna čistoća te formira religiozna umjetnička lirika. Upravo takva skupina tekstova predstavlja sklonost prema gušćoj figuraciji, karakterističnoj za barok, poput oslanjanja na metafore i antiteze.⁹

5.3. Pesme Horvatske

U kajkavskoj književnosti osamnaestoga stoljeća najznačajnija je pojava rukopisne pjesmarice „Pesme Horvatske“, čije se autorstvo pripisuje Katarini Patačić. Autorica potječe iz ugledne plemićke obitelji i život provodi na imanju oko Varaždina, a ostaje zapamćena kao otmjena i obrazovana žena. Katarina je živjela u palači svoga supruga Franje Patačića, po uzoru na bečku i parišku aristokraciju, gdje se njegovala društvenost i komuniciranje stihovima unutar zatvorenog obiteljskoga i prijateljskoga kruga palače. Bila je profinjenog ukusa i iznimno dobro je poznavala europsku književnost. Katarina nije imala sreće u privatnom životu, njezina djeca su rano obolijevala i umirala, a Franjo umire od tuberkuloze nakon relativno kratkog braka.

„Pesme Horvatske“ predstavljaju prvu svjetovnu pjesmaricu u kajkavskoj književnosti i ujedno prvo svjetovno djelo koje je u hrvatskoj književnosti pisala žena. Djelo možemo okarakterizirati kao varijantu petrarkističkog kanconijera, a pjesme su oblikovane na načelima ljubavne lirike šesnaestoga i sedamnaestoga stoljeća.

⁹ Moderni stil u bezvremenoj knjizi (barokni elementi u pjesmarici *Cithara Octochorda*), Kravar Z., Dani hvarskog kazališta: Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993. str. 106-112

Pjesmarica se može podijeliti na dva dijela, pa se u prvom dijelu odvija ljubavna priča između lirskog subjekta¹⁰ i objekta njegove ljubavi. U drugom dijelu tematika pjesama uglavnom se odnosi na proživljenu ljubav i ljubavnu bol, osjećaj radosti i požrtvornosti, te vjernost i poštenje unutar ljubavnog odnosa. Pjesme nisu postavljene prema tematskoj ili sadržajnoj cjelini, a za dio pjesama postoji pretpostavka kako su prevedena s talijanskog jezika, pošto se u prvom stihu pjesme navodi prvi stih talijanskog originala. Međutim, predložak s kojeg su prevedene još nije pronađen, pa se razvilo mišljenje kako je Katarina kao obrazovana žena mogla i sama prevoditi prve stihove svojih pjesama na talijanski kako bi bili razumljivi ne-kajkavskim čitateljima. Pjesme su u kratkoj formi, najčešće u jednoj strofi i oblikovane tako da lirski subjekt predaje recipijentu na znanje ljubavni savjet kao vlastito životno iskustvo.

Iako se u nekolicini pjesama unutar pjesmarice može zamijetiti muški glas, to ne mora nužno značiti da je autor pjesmarice bio muškarac. Katarina Patačić izvrsno je poznavala formu petrarkističke lirike prošlog doba te se time vjerojatno vodila u stvaranju vlastitog kanconijera. Kako u petrarkističkoj lirici postoji konvencija da se muški glas obraća ženskom, tako je vjerojatno Katarina podlegla tom zakonu i prepustila muškom glasu dominaciju, a ženskom dala sporednu ulogu.

Pjesme odišu jednostavnošću, kratkoćom, a lirski subjekti iskazuju intimna emocionalna stanja. Vrlo je teško odrediti kome je zbornik bio namijenjen, ali sudeći po ljubavnoj tematici, stilu i kajkavskom izričaju, Katarina nije težila stvaranju visokog estetiziranog književnog produkta.

Katarina u kajkavsku poeziju ne unosi novitete u sadržaju, načinu iskaza ili formi, već se služi dobro poznatim i razrađenim temama ljubavne lirike.

¹⁰ Upravo se na tom dijelu pojavljuje prepoznati muški glas koji se obraća ženskom glasu, stoga su se oko autorstva vodile različite polemike. Većina autora smatra kako taj muški glas pripada Katarininom suprugu Francu, za kojeg se smatra da je autor nekolicine pjesama u pjesmarici.

Pjesme iskazuju određenu situaciju i opjevane su bez pretenzija da sadržaju daju neko značenje, stoga ih možemo odrediti kao intimnu pučku ljubavnu liriku.¹¹

Katarinin kanconijer može se usporediti s dubrovačko-dalmatinskim petrarkističkim kanconijerima juga. Razlika je u poimanju ljubavi i odnosu prema ljepoti. Katarinin zbornik ne govori o platonskoj ljubavi, već prikazuje ljubav kao ovozemaljsku radost i bol. Katarinine pjesme su spontanije u izrazima emocionalnih stanja te ne postoji konvencionalno ljubavno udvaranje. Lirski subjekt izražava svoje emocije prema osjećaju bez upotrebe ideologiziranih petrarkističkih shema. U petrarkističkoj lirici važno je dobro opisati žensku ljepotu kojoj se pjesnik divi, ali u zborniku „Pesme Horvatske“ lirski subjekt opisuje svoju Katu, ali njezina ljepota nije reprezentativni uzorak kakav se pojavljuje u klasičnoj petrarkističkoj lirici. Upravo zato u Katarininom zborniku dominira intiman ton i osjećaj nježnosti zbog toga što autorica uvodi čitatelja u svoja emocionalna stanja i daje mu mogućnost da doživi njene osjećaje. Pjesme nisu klišeizirane, nego na jednostavan način prikazuju pjesnikovo emocionalno stanje.

Zbog svoje kratkoće, „Pesme Horvatske“ žanrovski se mogu odrediti kao lirske minijature ili popijevke. Sadržajno se svode na iskaze nježnosti i uvođenje recipijenta u emocionalnu svijest lirskog subjekta. Možemo zaključiti da „Pesme Horvatske“ takvim konceptom nisu namijenjene moraliziranju, već čitanju i ljudskom razumijevanju ljubavnih osjećaja. Djelo sadrži trideset naslova, ali je na kraju treće pjesme, „Očitivanje ljubavi“, dodana jedna sestina, stoga možemo reći kako zbirka sadrži trideset i jednu pjesmu. Na početnoj stranici zbirke nalazi se barokna posveta barunu Adamu Patačiću i kome sastavljačica zbirke predaje zbornik u ruke. Na kraju se nalaze dva teksta, jedan se može

¹¹ Dani hvarskog kazališta : Hrvatska književnost 18. stoljeća, tematski i žanrovski aspekti, Književni krug Split, 1995. str. 42

žanrovski odrediti kao basna o gavranu i lisici, a druga kao satirična pjesma uperena na račun tadašnjeg austrijskog cara Josipa II.¹²

Unutar pjesmarice nalazi se pjesma „Ljubčiča uskok“¹³, za koju je Franjo Francev utvrdio kako je riječ o prepjevu Tassove pjesme u epilogu pastore „Aminte“.¹⁴ U hrvatskoj književnosti cijenila su se djela Torquata Tassa tako da je doživio poseban odjek među piscima iz južnih krajeva, a kajkavski prijevod dokazuje da su pisci sjeverozapadne Hrvatske također poznavali velikog umjetnika i talijanski jezik. Prijevod izvorne pjesme svjedoči o postojanju elitnog ukusa među kajkavskim piscima kao i to da na prostoru sjeverozapadne Hrvatske postoji atmosfera uglađenosti i promicanja obrazaca visoke aristokratske kulture. Treba napomenuti kako je Katarina zbirku posvetila svom suprugu Adamu Patačiću koji je bilo ugledan član znamenite Arcadiae¹⁵ u Rimu. Tako nije slučajno da je Katarina vrlo dobro poznavala djela Torquata Tassa, ali i svjedočanstvo kako gornjohrvatska plemićka sredina poznaje talijansku kulturu.

Katarina pjesmu prevodi dosljedno, ne preskačući nijedan red, pa je očigledno kako vrlo dobro poznaje talijanski izvornik. Očuvala je prepoznatljiv stilski okvir i petrarkističku frazeologiju, dok je metriku nastojala prilagoditi hrvatskim (kajkavskim) recipijentima. Katarina je izvorne jedanaesterce zamijenila dvanaestercima, posloživši ih u trideset katrena, pa bi dodavala nekoliko riječi kako bi postigla spregu sroka i kitice. „Pesme Horvatske“ svjedoče o kulturnoj naobrazbi jedne otmjene žene gornjohrvatskih krajeva, koja je svoja znanja o stranim kulturama prenosila na papir i znala ih približiti našem narodu.

Već sam spomenula kako se oko autorstva djela „Pesme Horvatske“ vode brojne polemike. Veći dio polemičara autorstvo djela pripisuje Katarini Patačić,

¹² Ivan Zvonar: Na kajkavskim korijenima : rasprave i studije, Meridijani, Samobor, 2009. str. 262

¹³ Izvorno Amore fuggitivo u značenju Amorov bijeg.

¹⁴ »Ljubčiča uskok« Katarine Patačić, Tomasović M.; Dani hvarskog kazališta: Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993. str. 146

¹⁵ Najuglednije talijansko književno društvo svoga vremena koja je imalo sjedište u Rimu.

dok nekolicina autora ima drugačije razmišljanje. Tako prvi pretisak djela „Pesme Horvatske“ donosi Branko Drechsler 1912. godine i napominje kako je izvorno djelo izvezeno baroknim motivima i monografom KCP. Premda Katarina Patačić nigdje nije potpisana kao autorica djela punim imenom, upravo se zbog monografa KCP¹⁶ pretpostavlja kako je ona sastavila zbirku. Tom mišljenju suprotstavlja se Franjo Francev, koji navodi da ona nije mogla biti autorica, a zasigurno ne onih pjesama u kojima se autor/pjesnik obraća svojoj ljubavi koju naziva Katom. Francev smatra kako su to vjerojatno pjesme unutar zbornika koje su posvećene njoj, a njihov autor je Katarinin muž i pjesnik Franjo Patačić.¹⁷

Iako se i danas vjeruje kako je djelo poteklo iz pera Katarine Patačić, sigurno je kako se u zborniku pojavljuje više pjesama u kojima se kao lirski subjekt pojavljuje muški glas. No to bismo mogli objasniti činjenicom da su žene u osamnaestome stoljeću i dalje imale sporednu ulogu, a svoja bi djela objavljivale pod muškim pseudonimima.

O Franji se kao povijesnoj ličnosti znade mnogo, no ipak izostaju podatci o njegovom pjesničkom stvaralaštvu. Franjo je rođen 1736. godine kao barun, a već 1764. postaje tajni savjetnik carice Marije Terezije i savjetnik Kraljevskog namjesničkog vijeća u Varaždinu. U osamnaestome stoljeću gase se posljednji plameni postojećeg plemstva među kojima je bio Franjo Patačić. Oko 1763. godine vjenčao se s Katarinom Keglević, ali već nakon trinaest godina braka umire u svojim četrdesetim godinama.

U zborniku postoji trinaest pjesama koje zasigurno pripadaju muškom lirskom subjektu, te sedam pjesama koje pripadaju ženskom glasu, a za ostatak pjesama vrlo je teško odrediti pripadnost. Iako nam je slabo poznat pjesnički rad Franje Patačića, valja iznijeti ono malo podataka o njegovom stvaralaštvu, kako

¹⁶ Katarina Contessa Patačić.

¹⁷ Ivan Zvonar: Na kajkavskim korijenima : rasprave i studije, Meridijani, Samobor, 2009. str. 259

bismo mogli razumjeti uklapa li se Franjo Patačić u zbirku „Pesme Horvatske“, i je li upravo on autor nekolicine pjesama unutar zbirke.

U prvoj fazi stvara pjesme u kojima se pojavljuje lirski subjekt koji se obraća osobi svojih snova i njoj razotkriva sve svoje osjećaje. Često zamjera voljenoj što je hladna i bezosjećajna na njegove ljubavne izjave. Druga faza započinje nakon ženidbe s Katarinom, te je vidljivo kako Franjo počinje drugačije poimati ljubav. Za njega je ljubav sigurna i zrela, a ljubavnu tematiku zamjenjuje razmišljanjima o odnosu s okolinom i plemićkom položaju. Pjesme je sastavljao u tercinama, katrenima, sestinama i oktavama, a u oblikovanju stihova prevladava osmerac ili dvanaesterac.¹⁸ Izuzetno brine za jednakost strofa i precizno podudaranje stihova, stoga se ne može odbaciti tvrdnja kako je Franjo Patačić autor nekoliko pjesama unutar zbirke.

6. Kajkavska epika 18. stoljeća

U proučavanju kajkavske književnosti osamnaestoga stoljeća postoje brojne poteškoće. U Hrvatskoj još uvijek ne postoji jedinstveni hrvatski standardni književni jezik, stoga književnici često odabiru latinski kao jezik kojim žele izraziti svoje misli, kako bi ih suvremenici diljem Europe razumjeli. Međutim, u osamnaestome stoljeću postoji tek nekolicina autora koja izražava svoje misli kajkavskim narječjem. Stoga je vrlo teško strogo klasificirati kajkavsku književnost svrstavajući je među književne rodove. Epika se može podijeliti na epska dijela, koja su napisana u stihu, i ona koja su napisana u prozi. Sukladno tome, nastojala sam završni rad podijeliti prema tome u poglavlju kajkavske epike osamnaestoga stoljeća.

¹⁸ Ivan Zvonar: Na kajkavskim korijenima : rasprave i studije, Meridijani, Samobor, 2009. str.285-286

6.1. Pjesnička djela Grgura Kapucina

6.1.1. „Nestrančno vezdašnjega tabora ispisivanje“

Grgur Kapucin ili pravim imenom Juraj Maljevac, bio je kajkavski književnik osamnaestoga stoljeća. Rodio se u Vinici 1732. godine i kasnije stupio u kapucinski red gdje prima ime Grgur. Sva djela tiskao je u Zagrebu u razdoblju od 1781. do 1800. godine, a kasnije se povukao u varaždinski samostan, gdje ostaje do smrti. Djelo koje mu donosi uspjeh jest „Nestrančno vezdašnjega tabora ispisivanje“, a predstavlja epsko narativno djelo u stihovima u kojima govori o austrijsko-ruskom ratu protiv Turaka. U uvodnoj napomeni pisac spominje kako je podatke i događaje o kojima govori uzeo iz bečkih dvorskih novina.¹⁹ Djelo je nastalo na kajkavštini, a ton pripovijedanja je priprost i naivan, nekako humorističan. Prevladava epska forma i kronološko pripovijedanje o svim zgodama rata protiv Turaka krajem osamnaestoga stoljeća. Pri opisivanju ratnih događaja, autor ne koristi osebuje stilske figure kako bi nešto prikazao, već nastoji što jasnije prikazati slike rata.

Djelo se može promatrati kao vrsta kronike u stihu u kojoj autor iscrpno daje izvještaje o ratu. Ratne događaje analizira s aspekta vojne taktike, bez retoričkih sredstava, ističući istinitost i vjerodostojnost iskaza. Djelo je svjetovna karaktera, pa je vidljivo kako se pripovjedač opredijelio za kršćansku stranu, dok Turke prikazuje komično i podrugljivo. Ismijava turske vojskovođe u toj mjeri da navodi čitatelje da se zajedno s njim kao pripovjedačem izruguju toj strani. Često iz žanra ratnog izvješća prelazi u neki sekundarni žanr sastavljajući nadgrobnice palim junacima ili pohvale zapovjednicima kršćanske vojske upotrebljavajući svečan i uzvišen ton.²⁰ Autor nije razvio istančanu nit kojom bi mogao stvoriti djelo koje bi bilo stilski i žanrovski ujednačeno. On

¹⁹ Novine su se zvale Hofbericht. August Šenoa je proučavao djelo Grgura Kapucinskog i nazvao djelo hrvatskim novinama u stihu.

²⁰ Pjesničko djelo Grgura Kapucina, Fališevac D. ; Dani hvarskog kazališta: Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993. str. 119

uzima članke iz novina želeći razraditi povijesnu tematiku, pa je pripovijedanje uglavnom realistično.

„Nestrančno vezdašnjega tabora ispisivanje“ predstavlja prvo kajkavsko djelo koje je namijenjeno neobrazovanoj publici, koja želi saznati o ratu koji se nedavno vodio. Pisano je u dvanaestercima, a ponekad petercima ili osmercima. Pripovjedač nije pristran iznoseći događaje na način kao da ih pripovijeda dijete, kako bi bili razumljivi neukom puku. Možemo zaključiti da zato djelo stvara na narodnom jeziku kako bi ga razumjela narodna okolina. Iako je i sam pripadao crkvenom redu, djelo ne nosi moralističko-religioznu usmjerenost. Autor samo želi uzvisiti osobine kršćanske vojske u čiju je pobjedu bio siguran.

6.1.2. Nebeski pastir

Grgur Kapucin 1795. objavljuje djelo „Nebeski pastir“ koje piše u dvostruko rimovanim dvanaestercima. Djelo je religiozna karaktera i prepričava biblijsku parabolu o dobrom pastiru iz Svetog pisma. Treba napomenuti kako se prvi puta u kajkavskoj književnosti pojavljuje dvostruko rimovani dvanaesterac, stoga je očito kako je Grgur dobro poznao djela književnika s juga, ili je na njega utjecala „Sveta Rožalija“ Antuna Kanižića.

Djelo bismo žanrovski mogli odrediti kao spjev koji pripada u skupinu djela s biblijskom tematikom, alegorijskom po smislu. Sastoji se od brojnih epizoda i digresija, a naracija je ponovno jednostavna i razumljiva djetetu. Pripovjedačev glas isprepliće se s glasom glavnog lika u djelu. U djelu rabi stilske figure koje su karakteristične za barok, poput jakih metafora i *conchetto*, čestih ponavljanja i nabiranja i emfatičkih opisa prirode. Fabula se odnosi na priču u kojoj pastir traži izgublenu ovcu, a ispričana je kao priča za djecu. Pouka se iznosi na kraju djela i govori kako je Isus dobar pastir koji dolazi u pomoć svim ovcima koje su bez pastira.

Ovo Kapucinovo djelo je religijski usmjereno te nastoji neobrazovanom puku približiti kršćansku religiju i vjeru u zaštitu, pod okriljem Isusa Krista, koji će zaštititi svakoga tko se osjeća usamljeno ili je izgubio životno usmjerenje.

6.1.3. Djelo Horvatska Kristuševoga rođenja vitija

Djelo je objavljeno 1800. godine u Zagrebu, pisano u dvostruko rimovanim dvanaesticima koji se izmjenjuju s petercima, šestericima i ponekad osmercima. Autor najprije govori o stvaranju svijeta i grijehu prvih ljudi, a zatim prelazi na vrijeme kada bi se trebao roditi Spasitelj.

Autor započinje nizati monologe svakog mjeseca u godini koji govore zašto se Isus mora roditi upravo u vrijeme njegove vladavine. Svaki mjesec pripovijeda što se događa kada on upravlja zemljom, pa se kao u nekom kalendaru nižu lirske minijature o životu u pojedinom mjesecu. Nakon toga slijedi prepirka između noći i dana oko toga kada će se Krist roditi. Kulminacija djela postiže se sporom sijena i slame, oko toga kamo će majka Božja položiti Isusa nakon rođenja. Na kraju djelo završava dolaskom pastira, triju kraljeva i njihovim darivanjem.

Žanrovski je djelo teško odrediti, ali podsjeća na srednjovjekovne misterije i vrstu neke božićne igre. Djelo je izrađeno kao epsko, ali ima dramskih elemenata. Zanimljiva je personifikacija mjeseci koji izlažu svoje najbolje osobine i spominju činjenice zbog kojih su bitni, stoga je ponovna nakana autora bila namijeniti djelo kršćanskoj mladeži, kako bi mogli u novim spoznajama proživjeti kršćanski nauk. Nema ukrašenog govora, djelo je prožeto naivnom jednostavnošću bez težnji da izazove čuđenje. Autor u bilješkama dodaje latinske napomene u kojima otkriva alegorijski ili metaforički smisao onog što je izrečeno, pojedinog lika, motiva ili predmeta.²¹

²¹ Pjesničko djelo Grgura Kapucina, Fališevac D. ; Dani hvarskog kazališta: Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993. str. 122-125

6.2. „Precha Davidova“ Antonija Vieire

Antonio Vieira portugalski je pisac sedamnaestoga stoljeća koji se zaređio za svećenika 1635. godine i došao na glas kao izvrstan propovjednik. U ratu Portugalaca i Nizozemaca za brazilske kolonije održao je propovijed, koja je pomogla Portugalcima da dođu do pobjede. Boravio je na dvoru portugalskog kralja Ivana IV., kao odgojitelj njegova sina, a kasnije djeluje na području Amazone. Tamo želi osloboditi Indijance od trgovine robljem i utemeljuje naselja u kojima ih podučava vjerskom i civiliziranom životu.

Njegovi spisi objavljujani su za njegova života i prevedeni na više jezika, a njegovo djelo „Precha Davidova“ preveo je zagrebački kanonik Juraj Res. Djelo sadrži osam propovijedi, a prvih pet propovijedi odnosi se na pet kamenova koje David baca na Golijata, šesta se odnosi na sliku o Posljednjem sudu, sedma o kršćanskoj vjeri, i posljednja o lijeku protiv bolesnih ljudskih osjećaja.²²

Antonio Vieira preuzima simbolično tumačenje prvih pet propovijedi od srednjovjekovnog teologa Hugoa Victora iz dvanaestoga stoljeća, a u prijevodu na kajkavski Juraj Res ga doslovno slijedi. Prvi kamen označava spoznaju samog sebe, drugi žalost zbog izgubljenog dobra, treći sramotu ili stid zbog učinjenog zla, četvrti strah od buduće kazne i peti nadu u vječno veselje.²³ Kamenje predstavlja teme svake od propovijedi kroz koje simbolično pridodaje boje, pa bijela predstavlja spoznaju, crna žalost, crvena stid, žuta strah i zelena nadu.

Juraj Res prevodi doslovno i tečno, ali mu se ponekad dogodi pokoja omaška tako da postaje nerazumljiv. Za poneke izraze i pojmove nije sasvim siguran u prijevod, stoga često riječi donosi u bilješci na latinskom originalu. Na

²² Precha Davidova Antonija Viere na kajkavskom, Korade M. ; Dani hvarskog kazališta : Hrvatska književnost 18. stoljeća, tematski i žanrovski aspekti, Književni krug Split, 1996. str. 371

²³ Precha Davidova Antonija Viere na kajkavskom, Korade M. ; Dani hvarskog kazališta : Hrvatska književnost 18. stoljeća, tematski i žanrovski aspekti, Književni krug Split, 1996. str. 372

početku predgovora donosi razloge zašto je odlučio prevesti na kajkavski propovijedi portugalskog govornika, pa tako navodi da tadašnji ljudi troše vrijeme na ono što šteti pobožnom životu, pa im želi pružiti knjižicu naspram brojnih grešnih knjiga koje se tada pojavljuju. Nada se da će slijediti sveti nauk o kojima govore propovijedi te da nauče pokoju propovijed kako bi im postala oružje za duhovne neprijatelje koje žele savladati.

Iako djelo nije izvorno, već se radi o pukom prijevodu poznatog propovjednika, Res je odigrao važnu ulogu u prijenosu najpoznatijih propovjedne riječi na kajkavštinu, kako bi upoznao čitatelje s važnim profanim temama i poukama koje nose. Sukladno tome, njegova je nakana bila prosvjetiteljskog tipa te se nadao da će neke od pouka propovijedi čitatelji primijeniti na svoj život.

6.3. Petar Berke : Kinč osebujni slavnoga Orsaga Horvatskoga

Petar Berke kajkavski je književnik osamnaestoga stoljeća kojeg novije povijesti hrvatske književnosti uopće ne spominju. Danas postoji vrlo oskudna dokumentacija o životu Petra, a najspornije bilo je mjesto njegova rođenja.²⁴ O njegovom školovanju također postoje različiti podatci, ali zasigurno se zna kako je filozofiju i teologiju završio u Beču 1754. godine. Zaređen je potkraj 1758. godine, a dvije godine kasnije odlazi na usavršavanje u Bolognu. Oko 1769. godine postaje župnik u Legradu gdje ostaje preko trideset godina. Tamo je dao izgraditi baroknu crkvu u kojoj je nakon smrti i pokopan.

Njegovo najpoznatije djelo „Kinč osebujni slavnoga Orsaga Horvatskoga“ može se okarakterizirati kao monografija o čudesnom kipu Majke Božje Bistričke. Djelo započinje Cenzurom i Predgovorom, a nakon toga autor nas uvodi kroz deset poglavlja u kojima putnike i čitatelje želi upoznati s poviješću

²⁴ Najveći dio života provodi u Legradu, pa se pretpostavljalo da je tamo rođen. Kasnije Olga Šojat ispravlja taj podatak navodeći kako je rođen u selu Globoko na krajnjem rubu sjeverozapadne Hrvatske.

svetišta u Mariji Bistrici. Metodologija njegova rada bazirala se na pregledu dokumenata, ali i usmenoj predaji kojima se podjednako služio u stvaranju djela.

Prvi dio knjige naziva se „Od pričetka i najdenja čudnovatoga kipa Marije Bistričke“ u kojem spominje kako se događaji oko čudnovatog kipa prate od 17. stoljeća te da je arhiđakon Aleksandar Mikulić kao vizitator 1677. zabilježio riječi tadašnjeg župnika Ivšića u Mariji Bistrici. Naime, on spominje kako se prijašnjem župniku Brezariću prikazala Majka Božja prve nedjelje srpnja na propovjedaonici i kasnije na putu iz Bistrice prema Podgrađu. Arhiđakon je zabilježio kako svećenik potiče vjernike na čašćenje čudesnog kipa, da je kip pronađen te da su se odonda počela bilježiti čudesa koja su se događala u Mariji Bistrici.²⁵

Jasno je kako Petar Berke svoje djelo stvara polazeći od dokumentacije koju je proučavao u župnom dvoru u doba pisanja knjige. Djelo prikazuje njegovu individualnu stvarateljsku snagu tako da se nije povodio točnim prijepisom pronađenih dokumenata. Živo prikazuje, s ciljem da prikaže čudo vjerodostojnim i istinitim, pa se njegove deskripcije čitaju sa zanimanjem. Berke je naraciju prilagodio publici, pa čudesa prikazuje realističkim načinom pripovijedanja kako bi čitatelje uvjerio da su moguća. U djelo je uveo molitve i pouke o ponašanju i pobožnosti, pa deseti dio knjige „Litanije lauretanske i nekoj popevke za putnike marijanske prikladne“ sadržava *Mali marijanski oficij* s pripadajućih četrnaest popijevki.²⁶

Knjiga završava molitvama u kojima se Berke obraća marijanskim putnicima navodeći kako je djelo pripremio za vjernike. Djelo je pisano bez mnogo pretenzija, u duhu katoličke vjere i pobožnosti te je zbog naivne jednostavnosti bilo privlačno puku, pa se uvelike tražilo i čitalo.

²⁵ Petar Berke i njegov Kinč osebjuni slavnoga Orsaga Horvatskoga, Bartlić Z. ; Dani hvarskog kazališta : Hrvatska književnost 18. stoljeća, tematski i žanrovski aspekti, Književni krug Split, 1995. str.196

²⁶ Isto.

6.4. Franjo Josip Kosednar : Astrološko-astronomski tekst

Tekst nastaje oko 1787. godine i ostaje u rukopisu sve do danas. Razlozi su brojni, poput činjenice da su prirodne znanosti slabo poznate u Hrvatskoj, da crkva kao dominantna sfera u Europi zabranjuje naučavanje o gibanju zemlje i visoka stopa neukih ljudi koji jednostavno ne razumiju znanstvene pojave.

Autor je pisao knjigu prema mađarskom prijevodu izvornog dijela Johannesa M. Regiomontanusa, čuvenog astronoma. Franjo Josip zagovarao je mišljenje kako je Zemlja u središtu Sunčeva sustava te se sva nebeska tijela kreću oko nje²⁷ te pripadnik peripatetičke filozofske škole čije se učenje temeljio na djelima slavnog grčkog filozofa Aristotela.

U uvodnom dijelu donosi osnovne astronomske podatke, poput veličine zemlje, udaljenosti među planetima i veličini zemlje i ostalih planeta. Među zvijezde ubraja i planete, a svakom planetu pridružen je dio nebeske sfere.²⁸ On objašnjava kako se Mjesec nalazi na prvom nebu, a Sunce na četvrtom. Različitim planetima pridodaje epitete i određena svojstva, pa tako opisuje Veneru kao hladan i mokar planet. Posebna cjelina posvećena je meteorološkim pojavama i prognoziranju vremena, što je bilo važno u tadašnje doba, jer bi dobrom prognozom seljaci mogli utjecati na radove u poljoprivrednom sektoru i bolje organizirati sustav rada. Pravila o promjenama u atmosferi donosi na temelju promatranje svjetlosti mjeseca, sunca i zvijezda te gibanju oblaka. Problem ostaje u tome što tekst ne možemo shvatiti prvotnim znanstvenim člankom zbog toga što se unutar prognoziranja vremena pojavljuju određena narodna uvjerenja.²⁹ Navodi se usmena predaja koja opisuje pogodnu metodu za prognozu vremena kroz godinu dana. Potom piše kako bi trebalo analizirati

²⁷ Geocentrični ili Ptolomejski sustav.

²⁸ Astrološko-astronomski tekst Franje Josipa Kosednara iz 18. st. »Cisio aliti Planetna Kniga«, Buljan-Klaić M. ; Dani hvarskog kazališta: Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993.

vrijeme tijekom dvanaest dana od dana Božića čime se dobiva prognoza za čitavih dvanaest mjeseci jedne godine.

Djelo prevedeno na kajkavski možemo smatrati pokušajem da se narodu pruži određena znanstvena analiza, koju bi prevedenu na narodni jezik mogli shvatiti. Međutim, djelo nije dokazano pa je općenito i danas vrlo teško govoriti o prognozi vremena. Zanimljiva je činjenica da kroz narodne predaje unutar teksta možemo shvatiti kako su ljudi onog vremena pokušali sebi objasniti određene pojave i učiniti ih razumljivima.

7. Kajkavska drama 18. stoljeća

Stariju kajkavska drama, s obzirom na vrijeme nastanka, može se podijeliti na tri razdoblja. Prvi segment sačinjavaju drame koje su nastale u isusovačkim školskim kazalištima Zagreba i Varaždina između 1606. do 1772. godine, a djela koja nastaju na kajkavskom nose naziv *lingua patria* ili *croatico sermone*.³⁰ Drugi segment čine drame nastale u razdoblju od 1791. do 1834., gdje se pojavljuju prvi poznati autori, no nažalost i dalje je većina djela anonimna. Razdoblje karakteriziraju djela nastala prema stranim predlošcima, a kao književna vrsta prevladava igrokaz.³¹ Treći segment sačinjavaju drame izvan kruga hrvatskih sjemenišnih autora, a pišu ih kajkavski književnici koji su kasnije usvojili štokavsko narječje i vezane su uz hrvatski preporod. Ovdje napominjem kako se rad bazira na proučavanju jednog dijela prvog razdoblja i posljednje godine drugog razdoblja unutar okvira kajkavske drame osamnaestoga stoljeća.

Prilikom proučavanja starije kajkavske drame nailazimo na problem izolacije u kojoj se našla te se usprkos svim filološkim istraživanjima vrlo teško

³⁰ Naziv označava djelo koje nosi značajke kajkavskog jezika nasuprot tadašnjoj dominaciji latinskog jezika.

³¹ Autori djelo imenuju kao igrokaz koji ima širok raspon od građanske drame i vjerskog- poučnog igrokaza. Iako je često riječ o komediji kao vrsti, nikada ne koriste taj naziv. Da je riječ o komediji, najčešće se može iščitati iz podnaslova djela.

probijala u nacionalnu književnost. Razlog tomu jest dominacija latinskog jezika i uzak broj govornika kajkavskog narječja. Danas su brojne kajkavske drame još uvijek ostale u rukopisu i široka javnost nije upoznata s djelima koja su prema mom mišljenju uzrokovala pojavu prvog profesionalnog rada kazališta u Hrvatskoj prilikom hrvatskog narodnog preporoda. Kazalište nastaje kao dio školskog sustava u sjemenišnim školama, stoga u osamnaestome stoljeću postoji ideja održavanja predstava kako bi se među publikom unaprijedio i obogatio kulturni život.

7.1. Kajkavska tragedija Lizimakuš

Proučavajući prvo razdoblje, valja uključiti kajkavsku tragediju Lizimakuš, koja predstavlja rijetku književnu vrstu unutar korpusa starije kajkavske drame. Razlog tomu jest činjenica da su se u prvom razdoblju drame izvodile na poklade, pa se u takvom karnevalskom ambijentu izbor svodi na repertoar komedije.

Drama nije izvorna, već vuče korijene iz daleke prošlosti. Naime, francuski isusovac Carol de la Rue pomno je poznavao djelo rimskog povjesničara Marka Justina *Historiae Phillippicae*, u kojem pronalazi ideju za tragediju *Lysimachus*.³² Kasnije je s latinskog jezika nastalo hrvatsko izdanje na kajkavskom u prijevodu Josipa Sibenegga.³³ Prijevod je tiskao u Grazu, a na naslovnici drame možemo uočiti datum i mjesto izvedbe – Zagreb, svibanj 1768. godine. Izvođači su dječaci sjemeništarci najčešće trećeg razreda. Važno je napomenuti kako hrvatsko izdanje Lizimakuša nije jedno, a djelo je 1823. u Varaždinu preradio Tomaš Mikloušić.

Prema povijesnim vrelima, Lizimah se rodio u 4. st. pr. Kr. u Pelli, a poginuo 281. godine pr. Kr., kada je pobijeđen od Seleuka. Istaknuo se u vojsci

³² Nikola Batušić : Starija kajkavska drama : studije i rasprave, Disput, Zagreb, 2002. str. 51

³³ Josip Sibenegg bio je profesor ja zagrebačkom sjemeništu u kojem je postojao običaj izvođenja drama među đacima. Predavao je latinski, hrvatski i njemački jezik od 1766. do 1768. godine upravo u vrijeme nastanka drame.

Aleksandra Velikog, kasnije postao kralj i proširio teritorij. U trećem braku s Arsinoe dobio je tri sina, a ona je željela da svi imaju isto mjesto na dvoru. Oklevetala je njegova sina iz prvog braka i legitimnog nasljednika Agathokla, kojeg je Lizimak kasnije dao smaknuti. Tu priču preuzima de la Rue, ali je prerađuje pišući u jampskim senarima.

Kralj Lizimak se probudio usred noći jer je sanjao kako su se njegova tri sina : Agathoklo, Seleuk i Aminta pretvorili u kosture i međusobno udarali, stoga već na početku priče san najavljuje daljnju tragediju. Kako bi se osigurao, šalje Seleuka u rat na području Moldavije, a ostalu braću ostavlja kod kuće. Oni su ipak odlučili krenuti pomoći bratu koji se nalazio u ratnom pohodu. Seleuk se lukavo prerusio u moldavsku odjeću, kako bi se približio neprijateljima, no braća to nisu znala. U želji da pomognu, ali i neznanju, Agathoklo ubija Seleuka. Kasnije na dvoru kraljica optužuje Agathokla da je to namjerno učinio, a kralj želi saznati istinu. Braća su se ponovno razišla, a Agathoklo misli kako je Aminta osuđen na smrt, stoga ispija otrov sakriven u prstenu. Vidjevši to, Aminta se ubija mačem. Tako se ostvario san koji je izrečen na početku. Takav koncept radnje preuzima Josip Sibenegg iako je prijevodom na kajkavki idiom morao izgubiti u eleganciji izričaja, pa nije razvio punu snagu uvjerljivosti izraza. No ipak, djelo je izabrao za prijevod zbog toga što postoji okvir tragične radnje, ali se zbivanje usredotočuje na važna moralna pitanja. Takva ideologija prisutna je u književnosti klasicizma, gdje se primjerima treba upozoriti na grijeh i isticati vrlinu koja se proteže kroz djelo.

7.2. Imenoslavljenik iliti rečeno-pesmen igrokaz Tomaša Mikloušića

Tomaš Mikloušić autor je gore spomenute drame koja je nastala 1791. godine tako da bismo je mogli svrstati među drugo razdoblje kajkavske drame. Djelo predstavlja pohvalnu prigodnicu koja je napisana u čast tadašnjem ravnatelju sjemeništa Matiji Jurju Ašpergeru, koji je tog dana slavio imendan. Mikloušić je skovao generičku oznaku za svoj scenski prikaz, koja se dotad nije

javila, takozvani imenoslavljenik ili rečenopesmen igrokaz.³⁴ Djelo je ostalo u rukopisu i vrlo je malo autora koji su proučavali dramu. Franjo Francev jedan je od autora koji se prihvatio čitanja zaključivši kako je riječ o alegorijsko-mitološkoj drami i prvi otkriva koje je djelo zapravo posvećeno.³⁵ Drama obiluje bogatim didaskalijama koje često imaju notno crtovlje koje je prazno, ali daje podatak da je autorova namjera bila da se određene pjesme poprate muzičkim instrumentima.

Djelo je prilagodio političkoj situaciji i lokalnom kontekstu, stoga se može smatrati izvornim. Prvi čin drame odvija se u mitološkom ambijentu u kojem oko stola sjede bogovi i raspravljaju o slavljeniku kojeg treba dičiti zbog zasluga, te o političkoj situaciji u Europi. Bogovi su se odlučili podijeliti kako bi pružili pomoć, stoga Mars daje pomoć Rusima kako bi se ujedinili s ostatkom Europe i pobijedili Osmanlije, a bog Merkurioš staje uz novog austrijskog vladara Leopolda II. Scena je u prvom činu statična, pa prevladavaju monološke sekvence. Na kraju čina Apolon započinje pjesmu u čast Ašpergeru koju prema napatku u didaskalijama prate gusle, flauta i oboa.

Drugi čin započinje renesansnim prikazom u arkadijskoj dolini u kojoj žive pastiri i brinu za svoje stado. Pastiri Damon i Aleksiš pripovijedaju o svojim snovima, ali ih ne mogu protumačiti. Najavljuje se dolazak pastira Koridona koji zna rastumačiti snove. U pastoralno alegorijskom ambijentu započinje treći čin u kojem pastiri Damon i Aleksiš govore Koridonu svoje snove. Aleksiš govori kako je usnuo san gdje je čuo pjesmu koja slavi nečije ime, a Damon kako je usnuo bogove koji se dogovaraju na koji način će nagraditi jednog pastira te da je vidio stup s uklesanim Ašpergerovim imenom. Koridon govori kako su to dva istovjetna sna, a riječ je o pripremama za svečanost u čast ravnatelja ovaca u zagrebačkoj i peštanskoj gori, a oni će kao

³⁴ U prijevodu igrokaz s pjevanjem.

³⁵ Nikola Batušić : Starija kajkavska drama : studije i rasprave, Disput, Zagreb, 2002. str. 67

biti organizatori imendanskog slavlja. U završnom prizoru urezana je pjesma pohvalnica Ašpergeru, a njezina struktura temelji se na geslu imendanske čestitke. Autor se kao mlad okušao u stvaranju tada nepoznate književne vrste u Hrvatskoj u koju uvodi klasicističke elemente poput antičke mitologije, alegorijske elemente i pastoralno ozračje Arkadije.

7.3. Papiga, iliti Krepost gde ne štima sreću vćini

Prilikom proučavanja starije kajkavske drame, zaključila sam kako je većina drama zapravo prerada već postojećih. Upravo su se iz tog razloga razvile dvije poznate kajkavske lokalizacije drama koje su prerađivale drame u lokacije bliske našoj sredini ili sredini koju poznaju. U području drame u osamnaestome stoljeću snažan utjecaj na autore sjeverozapadne Hrvatske ima njemački dramatičar August von Kotzebue. Često su da prikazivali zagrebački sjemeništarcu u vrijeme poklada u svojem kaptolskom teatru. Njegova drama „Der Papagei“ našla je prijevod na kajkavski koji glasi „Papiga, iliti Krepost gde ne štima sreću vćini.“³⁶

Nemamo izravnih potvrda o prevoditelju, a prijevod i djelomice lokalizacija sačuvani su u dva rukopisa, a oba nemaju scenske upute niti redateljske indikacije.³⁷ Djelo je ostalo nepoznato u našoj sredini. Sada ću se kratko osvrnuti na sadržaj izvornika, a kasnije govoriti o mogućim izmjenama i lokalizacijama u našem prijevodu.

Dakle, Lady Amalia Bedford je bogata mlada udovica koja je odlučila da više nikada neće stupiti u brak, osim ako ne naiđe na plemenita mladića. Svakodnevno je zavodi Ludwig, kartaš koji se želi dočepati njezina imutka. Ona saznaje za njegove namjere te ga okrutno odbija. Radnja se odvija u nekom sjevernom njemačkom trgovačkom gradu u kojeg dolazi trgovac koji traži sina

³⁶ Kasnije se drama počela nazivati prema osnovnom sadržaju djela: „Vrlina, tamo gdje se i ne nada, postiže sreću.“

³⁷ Kajkavska drama Papiga, Batušić N. ; Dani hvarskog kazališta : Hrvatska književnost 18. stoljeća, tematski i žanrovski aspekti, Književni krug Split, 1995. str. 243

Ludwiga. Saznaje da mu je otac izgubio bogatstvo i ne želi udomiti starca. Skromni ribar smiluje se starcu i ponudi mu noćište. Kasnije se na moru podiže oluja te se pojavljuju brodolomci Georg i njegov rob Xury s papigom.

Papiga je ostala jedino bogatstvo koje im je preostalo nakon oluje. Zatim slijedi susret, to jest prepoznavanje starca i drugog mu sina Georga, za kojeg je smatrao da je nestao u tuđini prilikom putovanja u novi svijet. Otac traži Georga novac da pokrije troškove dolaska u grad, no kako je oluja odnijela njegovo bogatstvo, dobar Xury odlučuje prodati papigu kako bi pokrio troškove. Amalija odlučuje kupiti papigu koja govori : moli se, moli Georg, za tvoga dobrog oca te saznaje kako je rob naučio papigu ove riječi. Amalija shvaća da je Georg čovjek kakva priželjkuje za sebe, stoga se odluči udati za njega. Rob Xury će živjeti s njima kao prijatelj, a papigu imena Jako dobit će Amalija. Xury je obećao da će papigu naučiti nove riječi : Xury, moli za Georga i dobru gospođu.

Postoji lokalizacija, a ne tek puki prijevod Koetzbueove drame, te je primjetna na više mjesta. Kao mjesto radnje opisuje se njemački trgovački grad, u čijoj se pozadini nalaze morske luke i ribarske kolibe. U kajkavskoj inačici ova didaskalija se uopće ne spominje, ali se navodi : „*Na koncu šuma i ogledalo v morje pr zadnje sceni hiže Gospodaroviča pod kojum klup, gore više hižurka Petra ribiča, z leve pak strani nasuproti Gospodarovičeve hiže barona Blagozgubiča.*“³⁸

Prevoditelj se nije odrekao morskog lokaliteta jer bi time zbivanje poput oluje i brodoloma postalo besmisleno. Najveća je ironija što su svi njemački gradovi koji se spominju pretvoreni u hrvatske kontinentalne gradove. Recimo, kada se u njemačkom izvorniku spominje Bremen, kod nas je to Karlovac. Sama radnja kajkavske drame Papiga smještena je u Zagreb kao grad koji ima morsku okolicu. U izvorniku se pojavljuje opis oluje na moru koju doživljava Georg, pa

³⁸ Kajkavska drama Papiga, Batušić N. ; Dani hvarskog kazališta : Hrvatska književnost 18. stoljeća, tematski i žanrovski aspekti, Književni krug Split, 1995. str. 245

iz pomorske terminologije koju rabi, možemo zaključiti kako je pisac vrlo dobro upućen u prilike na moru. Kajkavski prevoditelj često nema adekvatne riječi za prijevod stoga u potpunosti ponekad mora mijenjati opis didaskalije.

Zbog toga što su drame izvodili đaci u zagrebačkom sjemeništu, nužno je moralo doći do promjene likova. Lady Amalie postaje Bartol Gospodarović, udovac i bogati Hrvat. Starac postaje Anton Blagozgubič sa sinovima Đurom (Georg) i Lacko (Ludwig). Po njihovim prezimenima možemo zaključiti kako se daju prema osobinama čovjeka što je karakteristično za kajkavsku dramu. Upravo se zbog promjene imena likova mijenja tematska struktura koje nema u izvorniku. U kajkavskom prijevodu pojavljuje se Lacko kao osoba analogna Ludwigu, samo što se on želi zbog bogatog miraza oženiti kćerkom udovca Bartola Gospodarovića. Kćerka se ne može pojaviti na pozornici zbog prilagođene maskuline strukture, stoga se priča bazira na povratak izgubljenog sina s prijateljem iz Antilskog otočja u domovinu. Zbog maskuliniteta, naš dramaturg unosi u kraj drame određene promjene koje su vezane uz temeljne namisli sjemeništa. Naime, stari udovac čeka povratak kćerke iz samostane i na taj način izbjegava svaku moguću pojavu žene na pozornici.

Prevoditelj uvodi novi lik kojeg nema kod izvorne drame, plemenitaša Skoznoceva. Naime, kćerka starog udovca odlučila se zaređiti i postati Božja službenica, a Skoznocev ga podučava kako ne smije utjecati na kćerinu odluku o zaređenju jer ona sada živi za zagrobni svijet. Otac shvaća kako mora veliko bogatstvo usmjeriti na druge, pošto mu miraz više nije potreban. Odlučuje dati humanitarnu pomoć za obitelj koja je nastradala za vrijeme oluje i posvojiti sina brodolomca.

Što se tiče papige, Xury se morao odreći svog ljubimca, ali dobiva novu papigu koju je naučio ove riječi : „Krepost gde ne štime, sreću včini.“³⁹ Xuryeva

³⁹ U značenju : Tamo gdje se i ne nada, vrlina može postići sreću.

papiga poslana je kćerki u samostan te je izgovarala ove riječi : moli Amalija, moli za oca tvojega.

Iako drama nije izvorna, možemo je smatrati dobro izvedenom lokalizacijom i preradom po unosu noviteta i prilagodbi drame potrebama zagrebačkog maskulinog kazališnog ansambla. Drama dolazi na zagrebačku sjemenišnu pozornicu kao adaptacija i svojom pričom privlači tadašnju građansku sredinu zbog toga što u prvi plan stavlja moralne norme građanstva.

7.4. Ljudih mrzenje i detinska pokora

Djelo predstavlja prijevod i mjestimičnu lokalizaciju drame Augusta von Kotzebuea „Menschenhass und Reue“⁴⁰. Njemački dramatičar bio je vrlo popularan na području sjeverozapadne Hrvatske. Stoga su njegova djela često doživjela kajkavsku adaptaciju, pa tako i gore navedena drama u kajkavskom nazivu „Ljudih mrzenje i detinska pokora“. Dramu je režirao profesor Bošnjaković za potrebe kaptolskog sjemeništa, ali se ne zna je li on ujedno bio i prevoditelj drame. Djelo je izvedeno 1800. godine za vrijeme poklada te je sačuvano u rukopisu.

Izvornu dramu Kotzebuea najprije prerađuje 1792. godine svećenik Johann G. K. L. Giesecke, koji u predgovoru navodi da djelo mora preraditi tako da se ne pojavljuju ženske uloge te da adaptacija djeluje kao odgojno-obrazovan primjer na mladež.⁴¹ Priredio je dramu za maskulino kazalište što je odgovaralo našim kaptolskim profesorima jer nisu morali sami poduzimati takav zahvat.

Adaptacija kajkavske drame nastaje na temelju Giesecka, a ne Kotzebueova izvornika. Oni prevode i blago lokaliziraju kako bi drama odgovarala prosvjetiteljskim i moralizatorskim nakanama sjemenišnog kazališta. U izvornoj drami radnja se bazira na preljub kojeg je počinila mlada plemkinja

⁴⁰ U prijevodu : Čovjekomržnja i pokajanje.

⁴¹ Kajkavska drama Ljudih mrzenje i detinska pokora, Batušić N. ; Dani hvarskog kazališta : Hrvatska književnost 18. stoljeća, tematski i žanrovski aspekti, Književni krug Split, 1996. str. 363

te odlučila napustiti muža i dvoje djece nakon samo četiri godine braka. Pobjegla je s muškarcem koji joj je obećao raj na zemlji, ali se njihova strast s vremenom ugasila te je muškarac napušta. Drama tematizira motiv posrnule žene u strogo uređenom građanskom društvu. Ističe se patrijarhalan način života se Kotzebue obrađuje dotad tabuiziranu temu preljuba supruge u braku. Izvorna drama započinje pojavom nekog nepoznatog muškarca koji je mizantrop i živi u kućici na rubu grofova imanja na kojem živi domaćica Eulalia Muller.

Jednom prilikom grof je upao u potok, a spasio ga je nepoznati muškarac s početka drame. Grof ga poziva na večeru, ali muškarac odbija. Dolazi grofov izaslanik ne bi li ga nagovorio na večeru, a muškarac mu otkriva kako živi na rubu imanja i mrzi ljude zbog toga što ga je žena prevarila i napustila, a njihovu djecu je predao nekoj ženi na čuvanje. Konačno pristaje otići na dvor te ugleda Eulaliju. Oni se kao bivši supružnici prepoznaju, a Eulalija padne u nesvijest. U posljednjem činu, ona ne može pronaći nikakvo opravdanje za počinjeni grijeh, a bivši suprug joj ne želi oprostiti. U konačnici, dječica lome otpor čovjekomrsca i povezuju iznova obitelj.

U adaptaciji ženski protagonisti dobivaju maskulini predznak, pa se umjesto grešne žene uvodi bludan i rasipan sin grofa Eduard koji je jednom pobjegao s kazališnom glumicom.

Anonimni kajkavski prevoditelj bio je i lokalizator, pa na razini kroatizacije njemačkih imena prezime Muller mijenja u Ljubibratić, grofova nadglednika imanja Wittermanna naziva Gizdačić, a grof von Wintersee postaje General grof Branković od Zasavja. Također dolazi do adaptacije toponima pa tako šetnje obalama Rajne postaju landranja dravskom obalom u Osijeku.

U konačnici rasplet drame u potpunosti odudara od izvornika, pa se tako sin Eduard oprašta od oca jer ga nije vrijedan i daju mu medaljon sa slikom pokojne majke. Govori kako nije dostojan držati sliku majke uz sebe nakon

svega što je počinio, a grofa Brankovića slomi slika pokojne supruge te odluči oprostiti sinu.

Kajkavska inačica u potpunosti je podređena idealima zagrebačkog sjemeništa u kojem je oprost moguć nakon iskrenog pokajanja. Sinovljevo nemoralno ponašanje samo je iskaz prirodne slabosti kojoj svaki čovjek može podlijeći. Sin nije odolio iskušenju, ali to ne znači da je namjerno prekršio moralne norme. Pouka i dalje ostaje ista, da se jedino kajanjem može iznuditi oprost.

Zaključak

Kajkavska književnost osamnaestoga stoljeća predstavlja jedno kompleksno područje istraživanja, naročito zbog stvaralaštva koje većinom predstavlja prerade poznatih djela ili vrlo složena izvorna djela kajkavskih autora.

Važno je napomenuti kako se kajkavska književnost nije proširila te je ostala zatvoren sustav unutar granica svoje domovine, a možda čak i sjeverne zone hrvatskog kraja.

Kajkavski autori pokušali su svojim radovima doprinijeti razvitku kajkavske književnosti koja je od početka formiranja na neki način bila potisnuta. Pokušali su oživjeti književnost tako što su prerađivali djela poznatih i rado čitanih njemačkih autora kako bi ih približili svojoj publici. Zbog toga možemo zaključiti kako je njihov rad bio odgojno-obrazovne svrhe, ali unutar dogmi kršćanske religije, naglašavajući moralna načela i vrijednosti.

Proučavanjem literature nakraju mogu zaključiti kako kajkavska književnost koja se javila u relativno maloj sredini, nije mogla potisnuti dominantnu latinsku književnost niti jezik. Slabo je odjeknula kroz europsko područje, a to se može zaključiti prema broju neobjavljene rukopisne građe, pa tako široka javnost nije mogla biti upoznata s kajkavskim djelima.

Kajkavska djela osamnaestoga stoljeća djelomično su utjecala na hrvatske čitatelje, pa prema tome književnost tog razdoblja ostaje izolirana u tom području.

Kajkavska književnost osamnaestoga stoljeća manifestira određenu tradiciju sjevernog kraja Hrvatske, njihovu kulturu i specifičan jezik te po tome predstavlja nesumnjiv ideološki poticaj u ozračju sukobljenosti jezičnih proturječja tijekom 18. stoljeća na prostoru Hrvatske.

Popis literature

1. Antun Šojat : Kratki navuk jezičnice horvatske : jezik stare kajkavske književnosti, Zagreb : Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2009.
2. Dani hvarskog kazališta: Hrvatsko kajkavsko pjesništvo do preporoda, Književni krug, Split, 1993.
3. Dani hvarskog kazališta : Hrvatska književnost 18. stoljeća, tematski i žanrovski aspekti, Književni krug Split, 1995.
4. Dani hvarskog kazališta : Hrvatska književnost 18. stoljeća, tematski i žanrovski aspekti, Književni krug Split, 1996.
5. Ivan Zvonar: Na kajkavskim korijenima : rasprave i studije, Meridijani, Samobor, 2009.
6. Josip Matasović : Iz galantnog stoljeća, Biblioteka Zvekir, Zagreb, 2008.
7. Nikola Batušić : Starija kajkavska drama : studije i rasprave, Disput, Zagreb, 2002.
8. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64910> (dostupno 05.09.2018.)
9. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52390> (dostupno 05.09.2018.)

Sažetak

Ključne riječi : *kajkavska književnost 18. stoljeća, kajkavska lirika 18. stoljeća, kajkavska epika 18. stoljeća, kajkavska drama 18. stoljeća, kajkavsko narječje, odnos kajkavske i latinske književnosti*

Kajkavska književnost 18. stoljeća razvila se u granicama istog govornog područja koje je karakteristično za sjevernu Hrvatsku. U književnost ulazi tek potkraj 16. stoljeća, što je mnogo kasnije nego štokavska i čakavska književnost te time najavljuje problem prihvatanja kajkavske književnosti među publikom.

Pojavljuje se problem prihvatanja jezika kod recipijenta, ali i problem stvaranja djela na kajkavskom jeziku. Pisci nisu prvotno stvarali na govoru kraja kojem pripadaju, već su kao univerzalan govor prihvatili osnovicu zagrebačkog razgovornog jezika.

U djelima većinom prevladava religiozna tematika čiji je cilj podučiti ispravnim kršćanskim vrijednostima i upozoravati na grijeh te važnost moralnih načela. Sadržaj određenih djela mogu krasiti teme poput ljubavi i požrtvornosti, međutim sve unutar okvira nabožne tematike.

U odnosu dominantne latinske književnosti i jezika, kajkavski je zapostavljen, iako se pokušava ostvariti u širem rasponu. Budući da se kajkavska književnost pojavila unutar relativno male i zatvorene sredine, nije se uspjela realizirati na širem području.

Kajkavska lirika 18. stoljeća uglavnom sadrži moralno-nabožnu tematiku te se ostvaruje unutar zbornika i pjesmarica, a vrlo rijetko kroz samostalna autorska djela. Epska djela većinom se javljaju u stihu, no postoje prozna djela poput prijevoda propovijedi ili astroloških tekstova. Drama je dominantan književni rod koji nosi najviše samostalnih značajki i ostvarenja. Kajkavska drama nastala je ili unutar kruha hrvatskih sjemeništara ili dramskih ostvarenja pojedinih autora.

Kajkavian Literature of the 18th Century

keywords : *Kajkavian Literature of the 18th Century, Kajkavian poetry of the 18th Century, Kajkavian prose of the 18th Century, Kajkavian drama of the 18th Century, Kajkavian dialect, relation between Kajkavian and Latin literature*